

Recenzja

pracy doktorskiej mgr **Angeliki Linowskiej** pt.: „**Fauna pasożytnicza sielawy *Coregonus albula* (Linnaeus, 1758) z wybranych jezior województwa zachodniopomorskiego**” przygotowana pod kierunkiem Pani dr hab. **Ewy Sobeckiej**, prof. nadzw. w Katedrze Hydrobiologii, Ichtiologii i Biotechnologii Wydziału Nauk o Żywności i Rybactwa ZUT w Szczecinie.

Zasadniczą wartość rozprawie nadaje obiekt badawczy, w tym przypadku sielawa, najcenniejszy w ichtiofaunie jezior Polski gatunek, występujący w ok. 200 głębokich, polodowcowych jeziorach pomorskich i mazurskich. Jej populacja niestety maleje a wpłynęło na to szereg czynników, m.in. przełowienie, nieefektywne zarybianie (duże straty wylęgu i narybku), konkurencja pokarmowa innych ryb (np. stynki), zanieczyszczenie (również termiczne) i eutrofizacja jezior. Mimo dużej liczby prac ichtioparazytologicznych, wciąż jednak brakuje kompleksowego opracowania dotyczącego sielawy. Ważne jest więc poznanie parazytofauny sielawy i ewentualnego wpływu pasożytów na kondycję tej ważnej gospodarczo ryby. Przedstawiona mi do recenzji praca analizuje strukturę zgrupowań pasożytniczych sielawy z dwóch jezior zachodniopomorskich. Temat pracy doktorskiej podjęty przez Panią Magister jest ważny nie tylko poznawczo, ale również aplikacyjnie, gdyż uzyskane wyniki mogą mieć potencjalne znaczenie praktyczne w odbudowie zasobów ryb.

Ocena struktury pracy

Oceniana praca należy do wyjątkowo obszernych, w moim odczuciu aż za bardzo. Liczy bowiem łącznie 200 stron i składa się z 13 rozdziałów i 30 podrozdziałów (1. Wstęp, 2. Charakterystyka gatunku żywicielskiego, 3. Charakterystyka terenu badań, 4. Materiał i metody, 5. Wyniki badań, 6. Dyskusja, 7. Podsumowania i wnioski, 8. Wykaz tabel, 9. Wykaz fotografii, 10. Wykaz rysunków, 11. Piśmiennictwo, 12. Streszczenie i 13. Abstrakt). W tekście zawartych jest 40 tabel, 15 fotografii i 37, rysunków poprawnie zamieszczonych w tekście, dobrze ilustrujących uzyskane wyniki. Kompozycja i treści zawarte w poszczególnych rozdziałach są typowe dla tego typu opracowań, chociaż wg mnie lepiej edytorsko byłoby, gdyby rozdziały *Charakterystyka gatunku żywicielskiego* i *Charakterystyka*

terenu badań włączyć jako podrozdziały do rozdziału *Material i metody* oraz trzy końcowe rozdziały połączyć w jeden *Wykaz* z trzema podrozdziałami (tabel, fotografii i rysunków) i umieścić go za *Piśmiennictwem* a przed połączonymi w jeden rozdział *Streszczeniem* i *Abstraktem*.

Ocena merytoryczna, walory poznawcze

Wstęp opracowany jest prawidłowo, zaś treści w nim zawarte są związane z tematem rozprawy doktorskiej i wprowadzają czytelnika w zakres realizowanych badań. Rozdział ten liczy 7 stron i podzielony jest na 3 podrozdziały. Autorka zawarła tutaj najważniejsze dane o obiekcie badań, właściwie dobrany przegląd piśmiennictwa ukazujący stan badań nie tylko nad pasożytami sielawy ale różnymi aspektami biologii tej ryby. Na tym tle przedstawiła hipotezy badawcze i cel badań. We *Wprowadzeniu* podała kilka informacji o rybach łososiowatych zaczynając od ich walorów smakowych i zawartości kwasów tłuszczowych itd., poprzez wymagania środowiskowe i siedliskowe a kończąc na informacji, że śledzenie zmian w składzie gatunkowym i liczebności pasożytów u ryb pozwoli dostrzec procesy jakie zachodzą w jeziorze, co jest zagadnieniem bardzo szerokim i wymagającym kompleksowych badań dużego zespołu, bowiem aby to osiągnąć należałoby połączyć badania abiotyczne z badaniami biotycznymi. Co do edytorskiej strony tego rozdziału, to według mnie, lepiej byłoby, gdyby Doktorantka *wprowadzenie* zaczęła od ostatniego akapitu, w którym przedstawiła swoje badania jako wpisujące się w tematykę poznania zmieniających się zasobów żywych na ziemi i uzupełnienia tzw. białych plam, a więc tych rejonów i tych gatunków ryb, gdzie fauna pasożytnicza jest niedostatecznie poznana, a do takich należy sielawa z większości jezior, w których występuje, tym samym nawiązałaby do tytułu rozprawy, a tego mi we *Wprowadzeniu* brak. W *Przełądzie literatury* mgr A. Linowska przedstawiła ok. 60 prac, autorów polskich i zagranicznych, dotyczących różnych aspektów biologii ryb głabielowatych m.in. rozrodu, występowania i wielkości połowów w jeziorach zachodniopomorskich, charakterystyki biologiczno-morfologicznej, odżywiania i nielicznych parazytologicznych, bowiem piśmiennictwo dotyczące *sensu stricto* tematu nie jest zbyt bogate a wszystkie dostępne prace Autorka omówiła. Cytowania literatury pod względem merytorycznym są właściwe.

Cel pracy jest jasno przedstawiony. Mgr A. Linowska postawiła dwie hipotezy i w oparciu o nie wyznaczyła po dwa cele główne i pomocnicze. Celem głównym było zbadanie składu gatunkowego pasożytów sielawy z zarybianego tym gatunkiem jeziora Morzycko, drugim

porównanie stopnia zróżnicowania gatunkowego parazytofauny sielawy z jezior Morzycko i Miedwie w okresie wiosennym.

Rozdział **Charakterystyka gatunku żywicielskiego** podzielony został na dwie części: *Stanowisko systematyczne i biologia sielawy* oraz *Znaczenie ekonomiczne sielawy*. Doktorantka na podstawie piśmiennictwa wyczerpująco opisała biologię swojego obiektu badań: wygląd, istotne preferencje pokarmowe i rozrodu. W pierwszym z podrozdziałów brakuje mi dwóch uzupełnień, a mianowicie skąd i kiedy introdukowano sielawę do licznych jezior na terenie wielu krajów, o czym pisze Doktorantka (str. 13) oraz na str. 16 brak informacji o autorze pracy mówiącej o wieku, w którym sielawa osiąga dojrzałość płciową. Kolejnym rozdziałem jest **Charakterystyka terenu badań**, gdzie Autorka na 10 stronach w 6 podrozdziałach na podstawie piśmiennictwa i danych internetowych przedstawiła wyczerpująco charakterystykę i monitoring obu jezior.

Rozdział **Material i metody** podzielony na 3 podrozdziały: *Material badawczy i preparatyka parazytologiczna*, *Definicje i wskaźniki* oraz *Analiza statystyczna* został dobrze opracowany, metody badań były poprawne a zastosowane wskaźniki dobrane właściwie i umożliwiły przeprowadzenie analizy zebranego materiału badawczego. Szkoda, że Doktorantka porównując „skład ilościowy i jakościowy zgrupowań pasożytniczych sielawy z różniących się zbiorników (str. 28)” nie napisała czym się one różniły, ponieważ oba są przepływowe, β -mezotroficzne i oba zarybiane, o czym Autorka na różnych stronach informuje. Ponadto jeśli temperatura wody była czynnikiem decydującym o terminie połowu ryb, to należało podać na jakiej głębokości była mierzona, przez kogo, czy ta podana w tab. 4 jest z dnia odłowu czy średnią z miesiąca. Różne narzędzia połowowe, mimo zbliżonych parametrów długości oka sieci – wontony w Morzycku i żaki w Miedwiu, mogły mieć wpływ na parametry biologiczne odłowionych ryb. Wontonami poławia się ryby na znacznie większych głębokościach niż żakami, stąd ryby z Miedwia są zdecydowanie mniejsze niż z Morzycka, a to ma przełożenie na ich parazytofaunę, co kilkakrotnie podkreśla Autorka w dyskusji. Warto natomiast było określić wiek odłowionych ryb i zwłaszcza w przypadku liczniejszych samic stopień dojrzałości gonad.

Definicje i wskaźniki - aby zbadać rozkład populacji pasożytów sielawy w żywicielu Doktorantka określiła prewalencję, średnią intensywność zarażenia, zakres intensywności i względne zagęszczenie pasożytów. Zebraną infrapopulację pasożytów podzieliła na szereg zgrupowań: zgrupowanie taksonomiczne, układów morfologiczno-anatomicznych ryby i ekologiczne. To ostatnie zaś na pasożyty zewnętrzne i wewnętrzne, eury-, oligo-, holo- i heterokseniczne oraz auto- i allogeniczne. Spośród wskaźników ekologicznych Autorka do

analizy wyników wykorzystwała: obserwowane bogactwo gatunkowe, estymowane bogactwo gatunkowe, z dwoma estymatorami (Chao 2 i Jackknife 1), średnią liczbę gatunków, wskaźnik różnorodności gatunkowej Shannona-Wienera, równocенność gatunkową Shannona, index dominacji, wskaźnik Margalefa, frekwencję, wskaźnik stałości, indeks podobieństwa gatunkowego Jaccarda oraz krzywą akumulacji gatunków, wykonała także diagramy Czekanowskiego. W *Analizie statystycznej* zastosowała test Shapiro-Wilka i test Kruskala-Wallisa. Wszystkie obliczenia wykonała przy pomocy programu Statistica 10.0.

Przedstawiona do recenzji praca pod względem metodycznym nie budzi zastrzeżeń.

Rozdział **Wyniki**, stanowi główną część dysertacji, liczy 91 stron i podzielony został na 14 podrozdziałów, odpowiadających zasadniczo podrozdziałom z *Materiału i metod*. W pierwszej części Doktorantka omawia wyniki badań cech biologicznych 218 sielaw z Jeziora Morzycko, z uwzględnieniem terminu połowu, płci ryb i klas długości oraz 52 ryb z Miedwia. Pod względem merytorycznym rozdział jest poprawny, ale proponowałabym połączyć tabelę 6 i 7 i w dalszej kolejności nie uwzględniać wpływu/oddziaływania/korelacji pasożytów na długość ogonową czy długość ciała a ograniczyć się do długości całkowitej i masy ciała, ponieważ to one rzutują na współczynnik kondycji i HSI, i na podstawie tej długości Autorka dzieliła ryby na klasy długości. Podobnie tabela 10 dotycząca ryb z Miedwia niewiele wnosi do pracy. Może warto byłoby, u ryb z Morzycka, ze względu na duże różnice w masie poszczególnych osobników (a tym samym w średniej masie) uwzględnić masy ryb z podziałem na płęć, tym bardziej że Doktorantka dysponowała dwiema próbami ryb tarłowych z grudnia. Bardzo żmudne badania parazytologiczne wszystkich narządów 270 sielaw pozwoliły na znalezienie pasożytów z różnych taksonów. Niektóre spośród nich były nieliczne, jeden do tej pory nie notowany u sielawy w Europie a 4 w Polsce. Podrozdział *Analiza parazytologiczna – część systematyczna* został bardzo dobrze udokumentowany fotograficznie. Szczególnie cenne są fotografie form larwalnych *Proteocephalus exiguus* w trakcie poszczególnych etapów rozwoju tego tasiemca i oznaczenie częściowo uszkodzonej przywry monogenicznej *Gyrodactylus salaris*.

Analiza parazytologiczna – obliczenia i wskaźniki parazytologiczne - podrozdział liczy 38 stron, na których Autorka opisuje porównawczo oba jeziora w oparciu o wskaźniki parazytologiczne. Drobiazgowa analiza materiału sekcji parazytologicznej pozwoliła jej zanotować 12 taksonów pasożytów. Ogółem u 270 przebadanych sielaw stwierdziła 4317 policzalnych pasożytów, w tym 3905 tasiemców *P. exiguus*, 383 metacerkarie przywry (1 takson wyższego rzędu i 1 gatunek) i 23 pozostałych 5 taksonów. U ryb z jeziora Morzycko zanotowała 9 taksonów (w tym 3 taksony orzęsków) i 4283 policzalne pasożyty. U 52 sielaw

z Miedwia było 7 taksonów (w tym 2 orzęsków) i 34 policzalne pasożyty. Istotną rolę w zarażeniu sielaw z Morzycka odgrywał tasiemiec *P. exiguus* i metacerkarie przywr digenicznych a u ryb z Miedwia przywry digeniczne i tasiemce (notowano tu 2 gatunki). Jest to rozdział, który można by znacznie „odchudzić” poprzez syntetyczne skomasowanie danych (krótki opis zamiast rysunków i połączenie tych ostatnich, np. rys. 15a,b,c,d z 18a,b,c,d i podobnie 17 z 19– średnie zarażenie i względna liczebność poszczególnych grup pasożytów z uwzględnieniem klas długości), tym bardziej że w tabeli są te informacje, co prawda bez rozbicia na klasy długości. Informacja (str 81), że „wartości względnej liczebności pasożytów były niższe w porównaniu z wartościami średniej intensywności” jest niepotrzebna, ponieważ średnia intensywność dotyczy tylko ryb zarażonych a względna wszystkich zbadanych. Moim zdaniem zbędna jest także ryc. 16, ponieważ opis jest w tekście (str. 83). Natomiast wiele informacji zawiera ryc. 20 dotycząca występowania pierwotniaków w 4 sezonach w zależności od klasy długości ryb.

W *Analizie ekologicznej* w tabeli 15 Autorka zawarła pełną charakterystykę ekologiczną pasożytów sielawy z obu jezior. Pasożyty były w oczach (2 taksony), na skrzelach (7 taksonów), w przewodzie pokarmowym (2 gatunki) i w jamie ciała (1 gatunek). Dwa spośród nich są specyficzne dla ryb łososiowych pozostałe powszechnie występują u wielu gatunków ryb z różnych rodzin. Badania wykazały obecność 7 gatunków holo- i homoksenicznych, 5 heteroksenicznych, 9 euryksenicznych, 3 oligokseniczne, 3 allogeniczne i 8 autogenicznych. Wskaźniki ekologiczne pasożytów, wyszczególnione przez Autorkę w rozdziale **Material i metody**, opracowała z podziałem na jeziora i daty/sezony odłowu ryb.

Analiza statystyczna. Na 10 stronach i w 13 tabelach Doktorantka opisała korelacje między cechami biologicznymi ryb z jezior Morzycko i Miedwie a ogólną liczbą pasożytów oraz w zależności zgrupowań pasożytów i sezony odłowu ryb. Analiza korelacji wykazała słabe oddziaływanie pomiędzy poszczególnymi danymi.

Kolejny rozdział **Dyskusja** jest obszerny (liczy 25 stron) ale właściwie zredagowany. Doktorantka wykazała w nim dobrą znajomość literatury przedmiotu. Pozycje piśmiennictwa są trafnie dobrane i cytowane w powiązaniu z wynikami badań własnych, chociaż pominęła pracę recenzentki i wsp. (2016), przy porównaniu wskaźników parazytologicznych zarażenia pasożytami (*P. exiguus*, *Diplostomum* spp. i *T. clavata*) sielaw z Morzycka. Dyskusja prowadzona jest w ciekawy sposób i zawiera najistotniejsze informacje dotyczące prezentowanych zagadnień. Mam jednak zastrzeżenia co do zasadności umieszczenia ryc. 37 *Liczebność i rozmieszczenie tasiemca P. exiguus w poszczególnych odcinkach przewodu pokarmowego sielaw* w tym rozdziale, powinien być w **Wynikach**. Poza tym w dyskusji brak

mi rybackiego podejścia do zagadnienia gospodarki sielawą, charakterystycznego dla tego wydziału w przeszłości.

Podsumowanie i wnioski w pełni wynikają z przeprowadzonych badań.

Piśmiennictwo zajmuje aż 23 strony, liczy 236 pozycji. Świadczy to o bardzo dobrej znajomości badań nie tylko krajowych ale również literatury światowej w zakresie tematu badań.

Do najważniejszych osiągnięć pracy doktorskiej mgr A. Linowskiej zaliczam:

- oznaczenie częściowo uszkodzonego osobnika *Monogenea* do gatunku
- określenie struktury jakościowej i ilościowej pasożytofauny sielawy z jezior Morzycko i Miedwie, gatunku niezwykle cennego w ichtiofaunie, a stosunkowo rzadko badanego
- poszerzenie listy pasożytów sielawy o 5 taksonów dotychczas nie notowanych w Polsce: pierwotniaków *Apiosoma* sp. i *Chilodonella piscicola*, przywrę monogeniczną *Gyrodactylus salaris*, nicienia *Camallanus lacustris* i stadium larwalne małży z rodzaju *Anodonta*. Przywra *G. salaris* nie była dotychczas notowana u sielawy europejskiej
- bardzo dobrze przedstawiony schemat zmian w trakcie rozwoju *Proteocephalus exiguus*
- ustalenie szacowanymi estymatorami Chiao 2 i Jackknife 1 bogactwa gatunkowego u sielawy w obu jeziorach. Dla ryb z Morzycka było zgodne z wynikami Doktorantki
- stwierdzenie u sielawy z Morzycka bardzo patogenicznej przywry, które ma wymiar aplikacyjny, ryby głębielowate powinny być objęte stałym monitoringiem parazytologicznym

Uwagi i propozycje zmian

Praca została przedstawiona w sposób uporządkowany, napisana sprawnym językiem naukowym, i choć Autorka nie ustrzegła się drobnych błędów czy zawyłych stylistycznie sformułowań, to w żadnej mierze nie umniejszają one wartości poznawczych dysertacji.

Pozwalam sobie je wymienić, wyrażając przekonanie, że zostaną one raz jeszcze przemyślane i uwzględnione przed oddaniem pracy do druku:

- tytuł pracy powinien być sprecyzowany do konkretnych dwóch jezior a nie wybranych, ponieważ to sugeruje większą liczbę jezior z których pochodził materiał badawczy (a jezior sielawowych jest w naszym województwie ponad 30)
- na ryc. 5 warto zaznaczyć również przewalencję pierwotniaków
- przewalencję wystarczy podać z dokładnością do 0,1
- można zrezygnować z ryc. 7 i 8 ze średnią intensywnością zarażenia i względną liczebnością pasożytów przy praktycznie pojedynczych okazach
- na ryc. 22 i kolejnych podać liczbę ryb w poszczególnych klasach
- rysunki 10-20 nieco zmniejszyć i umieścić na 1 stronie
- nie ma potrzeby zamieszczania we wszystkich tabelach i rycinach dat odłowu, wystarczy tak jak w tekście używanie nazwy próba wiosenna, letnia czy jesienna (I-sza lub II-ga).
- nie ma gatunku „*Iosoś norweski*” jest to nazwa handlowa,
- „*Dorośla samica (Ergasilus) rozpoczyna składanie jajek na wiosnę*”

Reasumując stwierdzam, że pani mgr Angelika Linowska wykazała bardzo dobrą znajomość warsztatu badawczego ma nawyki dojrzałego, dociekliwego parazytologa, natomiast braki wynikają zapewne ze zbyt dużej samodzielności Doktorantki.

Ocena końcowa

Wszystkie odnotowane zastrzeżenia dotyczyły głównie strony redakcyjnej dysertacji i nie umniejszały jej wartości merytorycznej. Problematykę rozprawy doktorskiej mgr A. Linowskiej uważam za ciekawą i aktualną naukowo, ponieważ sielawa jest bardzo rzadko obiektem badawczym. Dlatego też przedstawione w tej rozprawie wyniki są ważne naukowo i wzbogacają wiedzę o nowe dla sielawy gatunki pasożytów. Przedłożona do recenzji praca stanowi wartościowe opracowanie naukowe. Przedstawienie wyników, zarówno w formie tekstowej, jak i dokumentacji jest prawidłowo skomentowane, a dyskusja właściwie przeprowadzona. Autorka wykazała dużą wiedzę i dojrzałość. Z wyznaczonych zadań badawczych wywiązała się dobrze i z tych względów przedłożoną dysertację oceniam pozytywnie. Uważam, że spełnia ona warunki określone w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki i proszę Wysoką Radę Wydziału Nauk o Żywności i Rybactwa ZUT w Szczecinie o dopuszczenie Pani mgr Angeliki Linowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.